

Лесовъдството – между консерватизма и популизма

Очертаване на възможни отговори и действия на горската общност за противопоставяне на популизма насочен срещу горската наука и практика, е основна цел на настоящия доклад.

Историята на съвременното лесовъдство (в широк смисъл) е относително кратка. Общо е прието, че започва в края на 18-ти и началото на 19-ти век в Западна Европа. Тогава въпросът за необходимостта от възстановяването на горите в планинските райони и създаване на служби за тяхното поддържане и организация на дейностите в тях е приет за значим от голяма част от населението. Тук се включват земеделците, които осигуряват прехраната и се нуждаят от устойчиво земеползване, производители на промишлена продукция, които постоянно и нарастващо използват дървен материал за строителство, енергия и в самата продукция, а също държавните институции и най-вече армията, която изисква все повече качествена дървесина за флота и въоръжението.

Както в миналото, така и днес лесовъдството е продукт на актуалната необходимост на обществото за задоволяване на определени икономически, социални и екологични потребности. Това е причина, то да се развива и променя във времето. Първоначално се смята, че като контролира и организира успешно възобновяването на горите и доставките на все по-големи обеми от дървен материал за нарастващите материални нужди на обществото, горското стопанство осигурява в достатъчна степен съществуването и функционирането на всички останали материални и нематериални ползи от горите. Този типичен подход на монофункционално лесовъдство е характерен с използване на голи сечи и нискостъблено стопанисване. Успоредно с това, стремежът за подобряване на икономическите резултати в земеползването води до налагане на комерсиалните отгледни сечи (изреждания) и възобновителни дейности, базирани на естествено, но желано и с възможност за контрол възобновяване. Така най-общо възникват по-сложните лесовъдски системи. Те се оказват в огромна степен адекватни за налагащото се след края на ВСВ многофункционално лесовъдство. С подобряването на стандарта на живота на хората и на необходимостта за здравословно откъсване от ежедневната урбанизирана, технологична среда, вниманието към горите, като убежище на дивата природа и източник на специфични екологични услуги става все по-важно. Така известните лесовъдски практики за управление на производството в гората претърпяват нови модификация в посока на т.н. природосъобразно лесовъдство. Усложняването на лесовъдството е продукт на разбирането за неизбежен и необходим компромис между традиционните дърво-производителни функции, за сметка на даването на предимство на дейности по опазване на традиционния ландшафт, водите, инфраструктурата, биоразнообразието и т.н. На регионално и национално ниво значителна роля в този процес имат някои специфични културни и исторически традиции, които най-общо се диференцират в посока север-юг. Това неминуемо усложнява и оскъпява горските операции. Същевременно лесовъдската практика все по-трудно поддържа устойчив баланс между икономическите, социалните и екологичните функции на горските територии, особено на местно ниво. В голяма степен последното се дължи на значителното разминаване в знанията и представите на обществото за гората. Животът на горските насаждения е дългосрочен и надхвърля няколко пъти този на хората. Поради това масовото първично разбиране за гората е за неизменна даденост. Само малцина знаят, че тя е наследство оставено от предишните поколения лесовъди, което чрез днешните лесовъдски действия се трансформира в подобрен ресурс за бъдещите поколения хора. Да вземем за пример създаването предимно иглолистни култури у нас и на други места в Европа, в следвоенния период. Понастоящем огромната част от тези

насаждения са изпълнили очакваните цели при тяхното създаване. Те са свързани както с осигуряване на търсена на пазара суровина, така и със специфични задачи за опазване на почвите и спиране на ерозията, подобряване на ландшафта, възстановяване на нарушени терени и др. Като при всички изкуствени и относително хомогенни горски насаждения, те са по-уязвими на биотични и абиотични увреждания, съпоставени с автохтонните гори. Дълговечността на дърветата и насажденията в изкуствените гори обикновено е по-кратка и силно зависи от възможностите за инвестиции в постоянни грижи. Поради това на много места лесовъдските практики спрямо тези насаждения са насочени в посока на трансформиране в гори, които максимално се доближават до природните такива по състав и структура. Последното води промени в различен мащаб за местните територии, някои от които са твърде бързи и неразбираеми за широка част от публиката и поради това са силно критикувани. Всъщност точно трансформацията на хомогенните иглолистни култури в хетерогенни, смесени гори според действащите лесовъдски концепции, гарантира наличието на жизнени горски насаждения за следващото поколение.

Лесовъдството залага на дългосрочните цели и резултати. Тяхното постигане изисква много експертни знания за всички процеси по време на живота на горските дървета, търпение и последователност на решенията и действията в горите. Промяна в желаните състояния на горите, която се аргументира с нови знания днес, ще се осъществи след продължително време, защото природата на процесите в горските екосистеми не позволява революционни скокове. Ето защо лесовъдството отстъпва на почти всички други сфери на човешка дейност, които могат да се променят почти едновременно с достигането до нови знания, технологии и цели в съответната сфера. За пример можем да посочим лесовъдските концепции относно стопанисването на издънковите гори, което преди ВСВ е силно разпространено в Южна и Източна Европа, вкл. у нас (Кевин О'Хара 2018 - Culture and silviculture). Нуждите от строителен материал след войната определят необходимостта превръщане на издънковите гори в семенни. Към това се добавят екологичните предимства на високостъбленото стопанство. Но независимо от инвестициите, които се влагат или не се влагат с различните лесовъдските техники за превръщане на издънковите гори в семенни, те всички отнемат поне няколко десетилетия. През това време както средата, така и икономическите условия се променят. Оставянето на издънковите гори да остаряват в България имаше за цел тяхното превръщане, успоредно с производство на т.н. минни подпори, поради бурното развитие на минната индустрия през 60-те години на 20 век. Днес в тези гори има потенциално много минни подпори, но няма търсене за тях, защото голяма част от мините вече не работят, или защото технологиите в тях са други. От друга страна икономическия резултат заради ниския прираст на остаряващите и хомогенни издънкови гори намалява с всяка допълнителна година на отлагане на възобновителните сечи в тях. В случая лесовъдската практика остава последователна, защото се съобразява с важността на екологичните и социални ползи от тези издънкови насаждения, които не носят максимален доход на стопаните.

В този смисъл лесовъдството по природа е консервативна дейност. Консерватизмът е не само запазване на традиционното, доказаното и работещото. В определението за консерватизъм се включва развитие и неизбежна промяна, но такава, която се извършва обосновано, плавно и бавно и се случва в отговор на обективна необходимост. Лесовъдската практика в своята същност е против промените, които могат да нарушат естествения ход и приемствеността в развитието на гората, но с времето плавно се е адаптирала към обществените очаквания. С други думи лесовъдската теория е в хармония на политическата концепция на основателя на консерватизма – Burke (1729—1797), според която *консерватизмът е насочен към запазване на исторически доказалите се институции и традиции и осигуряване на социална*

стабилност, като същевременно е против промените, които могат да нарушат естествения ход и приемствеността в развитието на обществото.

Именно тази вътрешно присъща неспособност на лесовъдството да се променя бързо и да отговаря на изцяло нови обществени очаквания, убедително и разбираемо е в основата на съвременните критики към горскостопанската практика. Тя се подклажда от обективните стракове на хората за нарушаване комфорта в жизнената им среда и стандарт на живота, в резултат на климатичните промени, а също поради демографски или други социални и икономически причини. Това предполага отхвърляне на сложните закономерности в науката и практиката на лесовъдството и заменянето им с решаване на актуални краткосрочни проблеми, обикновено с локален произход. Фактически последното е проявление на популизма, който се определя като: *въздействие върху мнението на населението чрез поведение и обещания за мерки, съответстващи на конюнктурни настроения.* Според Попов С. (2015) *популистката тенденцията в управлението е повече свързана с промяна на логиката на публичната комуникация, засилени масови стракове, недоверие към усложнените експертни схеми в управлението, корупционното условие и много други.* Популизмът няма строга теоретична платформа, идея, програма или предварително дадени очертания. В политическата практика всяка платформа може да се окаже популистка, ако успее да неутрализира критическото мислене за себе си. Затова популизмът е по-скоро **ситуационно, временно** отношение между политическото говорене и подкрепящите го, чиито интереси, очаквания, нагласи могат да варират широко. По-важно е, че при популизмът аргументираният, научен и обоснован публичен разговор се губи. Популистите вдигат шум, като представят частните случаи за обичайна практика.

Съвременното горско стопанство е не само наука и практика. То има своя организационна структура, чрез която функционира на национално и европейско ниво. В условията на демокрация, прикритите, косвени или явно действия на популистите, с които се насажда вина на практикуващите горско стопанство за това, че променят части от горите чрез сечите, е основна проява на популисткото лицемерие. Посланието е по-просто, отколкото експертната основа, на която се вземат решенията в публичните институции. Простото послание може да е невъзможно и примитивно, но убедително. Например на фона на климатичните проблеми се създават екологични стракове като:

1. Горите се унищожават безотговорно и навсякъде, със съдействието на работещите в горите, които имат икономически интерес от това.

Какво казват фактите?

В глобален мащаб все още има тенденция за намаляване на площта на горите. Тази тенденция засяга основно т.н. „развиващи се държави“. Всяка година се изсичат около 15 милиарда дървета по цялата планета, за да се освободи място за земеделски и градски земи и други цели. Подвижното земеделие, свръх паша на добитък, добив на руди и сондажи представляват **повече от половината от обезлесяването**. Останалото се дължи на горските пожари, някои горски практики в райони където все още не е наложено устойчиво стопанисване на горите и в малка част урбанизацията. В Малайзия и Индонезия горите се изсичат, за да се направи място за производство на палмово масло. В Амазонка отглеждането на говеда и фермите за соевите насаждения са ключови виновници (ФАО 2018).

Но успоредно с тези тенденции е налице увеличаване на площите на горите в Европа, Държавите от Организацията за икономическо коопериране (OECD) и дори в Азия. В Европа,

традиционните лесовъдски практики са прилагани исторически най-дълго. Последният доклад за състоянието на горите, включени в процеса Forest Europe (2020) показва 9 % увеличение площта на горите в Европа (вкл. Русия) за последните 30 години. Във всички страни въввлечени в процеса на министерската конференция, устойчивото стопанисване на горите (УСГ) е задължителна практика още от 1993 година (втората министерска конференция на процеса Горите на Европа в Хелзинки). Главните индикатори за успеха на УСГ са: 1. Увеличението на запаса с 50 % , като по този начин биомасата и продуктите на Горите на Европа са най-големия резервоар на CO₂ на континента. Ежегодно нови 155 млн. тона CO₂ се фиксират от горите на страните в ЕС, което е над 10 % от емисиите на парникови газове; 2. Друг важен индикатор за правилното приложение на УСГ е съотношението на ползване на дървесина като част от годишния прираст, което за горите в Европа средно е 73 %, а за България - 52%.

Като говорим за България трябва да подчертаем, че всички средни показатели за горите имат трайна тенденция за подобряване през последните 30 години. В периода от 1990 година насам, залесената площ на страната е увеличена с повече от 10 % (400 хиляди ха), средната възраст на горите е увеличена от 42 на 60 години, общият запас от 396 хиляди куб. м на 720 хиляди куб. м, средният запас на ха – от 122 на 184 куб. м/ха (при средно за Европа – 169 куб. м/ха) и средният годишен прираст на 1 ха от 3,3 на 3,5 куб. м/ха/г. Основателно може да се твърди, че съвременните лесовъдски практики, основани на УСГ водят до подобряване на състоянието на горските ресурси навсякъде където се прилагат последователно, а лесовъдите са главните действащи лица в този съзидателен процес.

2. Друго, често срещано твърдение на популистите е, че горите навсякъде се изсичат, но не се залесява.

Какво казват фактите?

Всъщност цивилизациите във времето са отсекли толкова много, че това, което остава, е около половината от броя на дърветата, които Земята е поддържала преди възхода на човешката цивилизация. Засаждането на повече дървета е един от начините за компенсиране на обезлесяването. Последните доклади от Междуправителствената комисия по климатичните промени (IPCC) на Организацията на обединените нации (UN) установява, че за да направим опит за борба с климатичната криза, наред с други усилия, ще трябва да се отсичат по-малко дървета глобално. **Въпросът е къде?**

Глобалното годишно ползване на дървесна суровина според FAO (Forest products-2018) е около 3,9 млрд. куб. метра. Грубо, половината от това количество се ползва като гориво, а другата половина се преработва в трайни продукти. Това количество дървесина е приблизително равно на общия годишен прираст на горите в света. Търсенето и ползването на дървесина е все още по-голямо от прираста в Африка, Америка и Азия. Единствено в Европа – люлката на лесовъдството, количествата на добита дървесина са по-високи от потреблението – годишен добив около 550 млн. куб. м и вътрешно потребление около 500 млн. куб. м (FAOstat 2019) което позволява на страните от процеса Forest Europe да са нетен износител на дървесна продукция. Всички горски територии в Европа се възобновяват. Доминира естественото, възобновяване, което е цел на лесовъдската дейност. Залесяване се извършва в една трета от освободените горски площи. Европейските гори са пример за добро управление в глобален аспект и са в основата на иновации в горския сектор свързани с каскадно ползване на ресурсите, кръговата икономика и производството на зелена енергия, като в основата на тази дейност в рамките на ЕС е Технологичната платформа за горския сектор (FSTP). **Потенциалното намаление на изсичането на горите в Европа не е решение на глобалните проблеми.**

Лесовъдите знаят, че екстензивното стопанисване на горите води проблеми със тяхното здраве, а намаленото предлагане на суровини на световния пазар ще доведе до засилване на неустойчивите практики за бързи печалби.

България също задоволява изцяло потребностите от дървесна суровина и е нетен износител на продукти от дървесина (целулоза, мебели, дървесни плочи, пелети) и относително малък нетен износител на обла дървесина (под 180 хиляди куб.м/годишно). След 1990 година възобновяването на горите по естествен начин е над 80 % по площ.

Следователно, УСГ като концепция и практика на европейското лесовъдство следва да се приложи в глобален мащаб. Европа прави много усилия за контрол върху сектора на горите, за да увеличава приноса си в позеленяването на икономиката и да дава добър пример на останалия свят. Това ще остане временно и популистко, ако успоредно с това, Европа и страните с развит горски сектор не инвестират достатъчно за прилагане на устойчиви горски практики в районите на света, където те не се прилагат правилно и изцяло. За целта се изисква дългосрочно действие и консерватизъм в политическите решения, а не краткосрочен популизъм. При наличие на предвидима политическа среда, дългосрочните предизвикателства пред горския сектор относно икономиката и околната среда могат успешно бъдат решени чрез лесовъдските практики.

3. Най-популярни са твърденията за несъвместимостта на традиционното горско стопанство с биоразнообразието.

Какво казват фактите?

Осемдесет процента от земните животни и растения на Земята живеят в гори. Първите опити за управление на горите в средните векове са свързани с осигуряване на дивата фауна за ловните излети на аристокрацията. С развитието на лесовъдската наука и разбирането за горите като сложни екосистеми, съставени от много живи организми и прилежащата им среда, става ясно, че жизнеността и ползите предоставяни от горите са в пряка връзка с биоразнообразието в тях. Днес горите са последното убежище на дивата природа на сушата. За това в критериите за устойчиво стопанисване на горите са включени такива, които задължават стопаните да опазват и възстановяват всички нива на естественото биоразнообразие в горските площи. Значима роля в тази посока имат неправителствени организации като Pro Silva и EFI, чрез които се разпространяват идеите за природосъобразно управление на горите, разширяване приложението на лесовъдски системи за постоянно горско покритие, на адаптиране на управлението към климатичните промени и обмен на добри горскостопански практики в почти всички страни от Европа. Една четвърт от горите на Европа са защитени територии, а друга една трета от тях са защитни гори. Биоразнообразието е възможно да бъде поддържано в здрави и жизнени гори. Благодарение на усилията на лесовъдите в Европа, само около 3 % от горите са засегнати от значими биотични нарушения и пожари (State of Europe's Forests 2020).

Стандартите за сертифициране на горите и защита на тези с Висока консервационна стойност (ВКС) се прилагат все по-всеобхватно. Например, в България площта на сертифицираните гори по международни стандарти е увеличена от 16 на 56 % само за последните десет години. През 2015 година 109 хиляди ха гори във фаза на старост са обявени за защитени, с което през 2020 година страната печели гражданска награда на европейската комисия за положени усилия за постигане целите на мрежата Натура 2000. **България е доказателство, че традиционните лесовъдски практики не нарушават биоразнообразието.** Площите от Натура 2000 в горите на

Европа са 15 % а в България те надхвърлят 56 %, въпреки, че над $\frac{3}{4}$ от горите в страната са били предмет на активно лесовъдско въздействие в миналото.

Наличните факти за състоянието на горите в Европа, вкл. и в България доказват, че прилаганите лесовъдски системи за управление са запазили в огромна степен биоразнообразието в горските територии. Ето защо смятам, че изработването на новата стратегия за горите на ЕС, след като е вече приетата Стратегия за биоразнообразието на ЕС, а не като успоредни дейности е сигнал за загуба на обществено признание към лесовъдството в резултат екологичен популизъм.

За съжаление в резултат на подобни действия общественото мнение се настройва в посока на ограничаване и изземване на функциите от експертите по лесовъдство. От тук следва закриване или понижаване на ранга на отговорните за горите държавни ведомства, медийно прехвърляне на неудачи при управлението на свързани с горите сектори, на лесовъдските практики и др. Най-често подобни действия са неустойчиви от гледна точка на горскостопанската наука и в дългосрочен план върху цялата горско-дървесна верига.

Кои са възможните действия от лесовъдската общност за противопоставяне на популизма в горската политика?

1. Лесовъдската общност, представена от учените и практиците ясно трябва да дефинира пред политиките, че горите на планетата са ограничен ресурс, чието възпроизводство се основава на дългосрочни лесовъдски, консервативни техники;
2. Ясно е, че потреблението на дървесина в глобален мащаб ще продължи да нараства, поради което инвестициите трябва да бъдат рязко увеличени в научни проучвания и иновации за усъвършенстване на многофункционалния модел на ГС и адаптирането на управлението към климатичната криза и всички други предизвикателства;
3. Необходими са и допълнителни инвестиции за превенция и опазване на горите от пожари в целия свят;
4. Лесовъдската общност активно трябва да работи за въвеждането на обективно остойностяване на екосистемните ползи от горите и създаване на повече пазарна справедливост за собствениците, чиито гори са под различни режими на допълнителни ограничения спрямо възприетите лесовъдски практики в определени райони;
5. Страните с развит горски сектор (в рамките на UNECE, Forest Europe, EU) следва да инвестират допълнителни средства за прилагане на УСГ в районите, където то е недостатъчно, а не само да прилагат допълнителни ограничения върху собствените си ресурси;
6. В рамките на общите политики в Европа, основните действия следва да са продукт на ЕС. Трудно е да се обясни днес, защо ЕС има общи политики и стандарти в областта на селското стопанство, околната среда, регионалното развитие и пр., а няма специална програма за горите, чието полезно въздействие не зависи от границите. Стратегията за горите на ЕС е мек политически инструмент, който не е достатъчно финансово подкрепен и следователно няма очакваната от лесовъдите тежест. Сложното, устойчиво и балансирано лесовъдство, което задоволява множество интереси в урбанизирана Европа и в останалите чувствителни райони на света е възможно само чрез балансирано и справедливо субсидиране.

Различията на регионално и национално ниво предполагат многообразни подходи. Всички те могат да имат за основа повече и достъпна информация за горите, като сложни системи. Поради това равноправният диалог и сътрудничеството с всички заинтересовани обществени

групи е задължителен, с цел доближаване на останалите сектори към проблемите в управлението на горите.

Подкопаването на авторитета и позициите на класическото горското стопанство от популизма няма да намалее, ако липсват общи действия на международната лесовъдска общност. Ролята на международните и националните професионални организации за горите (FAO, UNEP, ITTO, Forest Europe, Forest-based sector technology platform, European Forest Institute, EUSTAFOR, CEPF и пр.) за изработването на обосновани общи политики става решаваща. Само така консервативните лесовъдски практики ще оцелеят и ще продължат да се развиват. Исторически е доказано, че сложните системи изискват решения от много знаещи специалисти. **Усложняването на лесовъдството е от полза за бъдещето на горите и горската професия.**

Това е стратегическа задача на висшето лесотехническо образование на връх неговата 95 годишнина. Защото както казва проф. Тодор Димитров – „Гората е мост към бъдещето“, а “Лесовъдството, което поддържа гората не е за дърветата, а за хората“ според Джак Устоби (1990).

Изразените мнения са лични и не ангажират никоя институция, за която авторът работи.